

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ

Сердюк Л.З., Іваннікова Г.В. Психологічне благополуччя як чинник соціальної безпеки особистості. У статті розглядається феномен психологічного благополуччя особистості як інтегрального по відношенню до неї утворення, що виражається в ступені спрямованості людини на реалізацію основних компонентів свого позитивного функціонування, а також міра реалізованості цієї спрямованості, що суб'єктивно сприймається як задоволеність собою і власним життям, що, у свою чергу, є внутрішнім ресурсом особистості і найважливішим чинником її соціальної безпеки.

Нестабільність і складність соціально-економічних умов розвитку особистості ставить по загрозу забезпечення її соціальної безпеки як необхідної умови повноцінного розвитку її життєвих сил, трудових і духовних здібностей, професійної і особистісної самореалізації.

Ключові слова: соціальна безпека особистості, психологічне благополуччя, внутрішній ресурс особистості, особистісний потенціал.

Сердюк Л.З., Іваннікова А.В. Психологическое благополучие как фактор социальной безопасности личности. В статье рассматривается феномен психологического благополучия личности как интегрального по отношению к ней образования, выражающегося в степени направленности человека на реализацию основных компонентов своего позитивного функционирования, а также степени реализованности этой направленности, субъективно воспринимающееся как удовлетворенность собой и собственной жизнью, что, в свою очередь, является внутренним ресурсом личности и важнейшим фактором ее социальной безопасности.

Нестабильность и сложность социально-экономических условий развития личности ставит по угрозу обеспечение ее социальной безопасности как необходимого условия полноценного развития ее жизненных сил, трудовых и духовных способностей, профессиональной и личностной самореализации.

Ключевые слова: социальная безопасности личности, психологическое благополучие, внутренний ресурс личности, личностный потенциал.

Вступ. Нестабільність економічних інститутів, фінансова напруженість, несприятлива демографічна ситуація, зниження рівня та якості життя населення актуалізували в останні десятиліття науковий і громадський інтерес до проблематики соціальної безпеки особистості як необхідної умови прогресивного розвитку сучасного суспільства.

Соціальна захищеність людини – це комплексна система заходів з боку держави, спрямована на підтримку гідного рівня життя її громадян та турботи за ті групи населення, які не в змозі самотійно його забезпечити. Таким чином, соціальна безпека – це, зрештою, дбайливе ставлення держави до головного свого багатства – людини.

Якщо розглядати соціальну безпеку в широкому сенсі, то цей стан захищеності особистості, соціальної групи, спільності від загроз порушення їх життєво важливих інтересів, прав, свобод. Найважливішим напрямом в досягненні соціальної безпеки особистості є формування її особистісного потенціалу, створення умов для його розкриття та досягнення нею відчуття психологічного благополуччя.

Актуальність проблеми «психологічного благополуччя» особистості в психології, як і в інших науках, пов'язана з практичною необхідністю визна-

чення факторів внутрішньої рівноваги і розвитку особистості, що сприяють її адекватній соціальній поведінці, самореалізації та соціальній безпеці.

Об'єктом дослідження є психологічне благополуччя особистості як цілісний феномен.

Предметом дослідження є психологічне благополуччя особистості як чинник її соціальної безпеки.

Мета дослідження полягає у виявленні внутрішнього ресурсу психологічного благополуччя особистості, що сприятиме забезпеченню її соціальної безпеки.

Аналіз досліджень і публікацій.

Дослідженню даної проблеми присвячено значну кількість робіт [1], [2], [3], [8] [9], та ін.. Із поняттям «психологічне благополуччя» особистості асоціюють цілий ряд близьких за значенням понять: «психічне здоров'я», «нормальна та аномальна особистість», «позитивний стиль життя», «емоційний комфорт», «якість життя», «самоактуалізована особистість», «задоволеність життям» та ін.

Часто зазначені поняття співвідносяться з такою категорією, як «психічне здоров'я». Описуючи критерії психічного здоров'я, дослідники головну роль відводять психічній рівновазі і пов'язаній із нею гармонійності організації психіки і її адаптивних можливостей, здатність до адекватної зміни поведінки відповідно до змін навколишнього оточення і його організації відповідно до прийнятих морально-етичних норм, почуття прихильності та відповідальності по відношенню до близьких людей, здатність реалізовувати свій життєві плани.

Р. М. Райан і Е. Л. Дісі вважають, що зв'язок між фізичним здоров'ям і психологічним благополуччям є очевидним [6]. Хвороба часто викликає функціональні обмеження, які зменшують можливості для задоволеності життя. Суб'єктивна життєздатність співвідноситься не тільки з такими показниками психологічного благополуччя, як автономія і позитивні взаємини із оточуючими, але й з фізичними симптомами.

Теоретичну базу для розуміння феномена психологічного благополуччя та його значення в самореалізації особистості заклали дослідження [7], [8] та ін., роботи яких присвячені вивченню суб'єктивного благополуччя особистості, що включає в себе поняття щастя, задоволеності життям, позитивної емоційності, психологічного здоров'я, стійкості духу і т.д.

Орієнтація дослідників суб'єктивного благополуччя переважно пов'язана з тим принциповим положенням, що воно оцінюється винятково самою людиною з позицій її цінностей і цілей. Оскільки останні завжди індивідуальні, то універсальної для всіх структури благополуччя бути не може, і єдине, що залишається, – вивчати фактори, які впливають на почуття щастя і задоволеності.

Фіксування показників психічного здоров'я пов'язане переважно з наявністю зовнішнього спостерігача, що може дати об'єктивну оцінку стану психіки людини за задалегідь визначеними критеріями, які іноді різняться, а психологічне благополуччя існує, насамперед, у свідомості самого суб'єкта, визначається як екзистенціальне переживання людиною ставлення до власного життя, по-

в'язане з такими повсякденними поняттями, як щастя, щасливе життя і т.п. Також у літературі зустрічається термін «суб'єктивне благополуччя», що є синонімом психологічного благополуччя [2].

Один із дослідників психологічного благополуччя [5] визначає його як поняття, що виражає власне ставлення людини до своєї особистості, свого життя і процес, що має важливе значення з погляду засвоєння нормативних уявлень про зовнішнє та внутрішнє середовище, і характеризується відчуттям задоволеності. Психологічне благополуччя складається із двох провідних компонентів: превалювання позитивних емоцій над негативними і позитивною оцінкою свого життя. Таким чином, можливим є виділення двох компонентів психологічного благополуччя: когнітивний (оцінка різноманітних аспектів буття) і емоційний (домінуюче емоційне забарвлення ставлення до цих аспектів). Такий розподіл є відносно цілісним з погляду розуміння взаємозв'язку компонентів [2].

Розуміння структури психологічного благополуччя було розширено значенням майбутньої перспективи та особистісних прагнень, що робить їх компонентом структури психологічного благополуччя [9].

Близьким за змістом психологічному благополуччю є поняття задоволеності, що у психологічних дослідженнях розглядається в різних аспектах: як складова щастя, задоволеність працею, задоволеність життям, однак цілісне розуміння задоволеності також поки що не вироблено. Психологічне або суб'єктивне благополуччя традиційно розглядається в контексті проблеми «якості життя», що має поки що досить розпливчате розуміння.

На підставі інтеграції різних теорій, пов'язаних із благополуччям, К. Ріфф пропонує узагальнену модель психологічного благополуччя, що включає шість складових: позитивне ставлення до себе і свого минулого життя (самоприйняття); наявність цілей і захоплень, що надають життю смисл (мета в житті); здатність виконувати вимоги повсякденного життя (компетентність); почуття постійного розвитку і самореалізації (особистісне зростання); взаємини з іншими, пронизані турботою і довірою (позитивні взаємини з іншими); здатність дотримуватись власних переконань (автономність) [8].

Теоретичні концепції суб'єктивного благополуччя, в основному, створені в контексті екзистенціально-феноменологічного підходу, але також існують оригінальні і самостійні моделі суб'єктивного благополуччя, зокрема, в роботах [3, 8].

Відповідно до моделі А. В. Вороніної, психологічне благополуччя визначається як системна якість людини, яка набувається нею у процесі життєдіяльності на основі психофізіологічного збереження функцій, проявляється в переживанні змістовної наповненості і цінності життя в цілому як засобу досягнення внутрішніх, соціально орієнтованих цілей і служить умовою реалізації її потенційних можливостей і здібностей [1].

Аналізуючи різноманітні підходи до поняття психологічного благополуччя, П. П. Фесенко пропонує розуміти цей конструкт як досить складне переживання задоволеності власним життям, що відображає одночасно як актуальні, так і потенційні аспекти життя особистості. У роботі [3] показано, що структури актуального та ідеального психологічного благополуччя значимо різняться.

У структурі актуального психологічного благополуччя найбільших величин досягають значення таких компонентів, як: «особистісне зростання», «позитивні взаємини з оточуючими», «ціль в житті». Ідеальне психологічне благополуччя найбільшою мірою пов'язане з високорозвиненим самоприйняттям, здатністю встановлювати і підтримувати теплі довірчі взаємини з іншими, наявністю цілей у житті та вмінні їх ефективно реалізовувати.

Таким чином, *психологічне благополуччя* можна визначити як інтегральний показник ступеня спрямованості особистості на реалізацію основних компонентів *позитивного функціонування*, а також ступеня реалізованості цієї спрямованості, що суб'єктивно виражається у відчутті щастя, задоволеності собою і власним життям.

Як інтегральне особистісне утворення, психологічне благополуччя функціонує в динаміці і тому є *мотиваційним параметром* особистості, ступінь вираженості якого залежить від реалістичності, структурованості, цілісності (узгодженості минулого, теперішнього і майбутнього) системи ставлень людини та життєвої перспективи, що включає цілі, плани, цінності і прагнення. Виходячи з цього в особистості людина представлена в усій своїй єдності як цілісність, інтегруюча соціально-біологічні, соціально-психічні і соціальні якості людини.

Наше дослідження, яке полягало у виявленні особистісного потенціалу психологічного благополуччя, здійснювалось на студентах вищих навчальних закладів оскільки підготовка майбутніх фахівців – це один із вирішальних чинників, що визначає соціальну ефективність суспільства, формує його інтелектуальний потенціал, створює професійну еліту, забезпечує спадкоємність національного розвитку без якого сучасна країна не може існувати і розвиватися. Разом з тим, для успішного оволодіння студентами вибраної спеціальності, мотивації їхнього навчання відчуття психологічного благополуччя усіх його учасників відіграє величезну роль. Відчуття психологічного благополуччя складається із безлічі компонент. Це і умови навчання, і взаємини в колективі, і особистісний статус, матеріальне становище, упевненість в завтрашньому дні, позитивна мотивація майбутньої професійної діяльності.

У дослідженні взяли участь 112 студентів вищих навчальних закладів м. Києва. Отримані в дослідженні результати базуються на уявленнях про особистість як цілісну систему соціальних, соціально-біологічних, соціально-психологічних і соціально-філософських якостей, що характеризують її як суб'єкта і об'єкта соціальних взаємин.

Використовувались такі психодіагностичні методики: методика дослідження смисложиттєвих орієнтацій (Д. Крамбо та Л. Махолік в адаптації Д.О. Леонтьєва); тест життєстійкості (С. Мадді, адаптований Д.О. Леонтьєвим, О.І. Рассказовою); шкала психологічного благополуччя (К. Ріфф, модифікований варіант Т.Д. Шевеленкова, П.П. Фесенко). Обробка отриманих емпіричних результатів здійснювалася за допомогою комп'ютерної програми для статистичної обробки даних SPSS Statistics 21.0.

Рівень вираженості показників психологічного благополуччя студентів (за шкалою психологічного благополуччя К. Ріфф) наведено на рис. 1.

Під психологічним благополуччям розуміється не тільки психічне і фізичне здоров'я особистості, але й реалізація цією особистістю себе, своїх потенцій і можливостей, у тому числі, професійну ідентифікацію впродовж всієї професійної кар'єри.

Характерною ознакою отриманих результатів є те, що всі показники психологічного благополуччя мають рівень вище середнього у переважній більшості досліджуваних. Значення вище середнього за шкалою «Позитивні взаємини з оточуючими» мають 61 % досліджуваних; за шкалою «Автономія» – 48 %; за шкалою «Управління середовищем» – 51 %; за шкалою «Особистісне зростання» – 62 %; за шкалою «Цілі в житті» – 59 %; за шкалою «Самоприйняття» – 48 %. Разом з тим, із наведених даних видно, що для досліджуваних характерні низькі значення показників «Автономія», «Управління середовищем» та «Самоприйняття», які і є причиною того, що значна частина досліджуваних мають значення показників психологічного благополуччя нижче середнього.

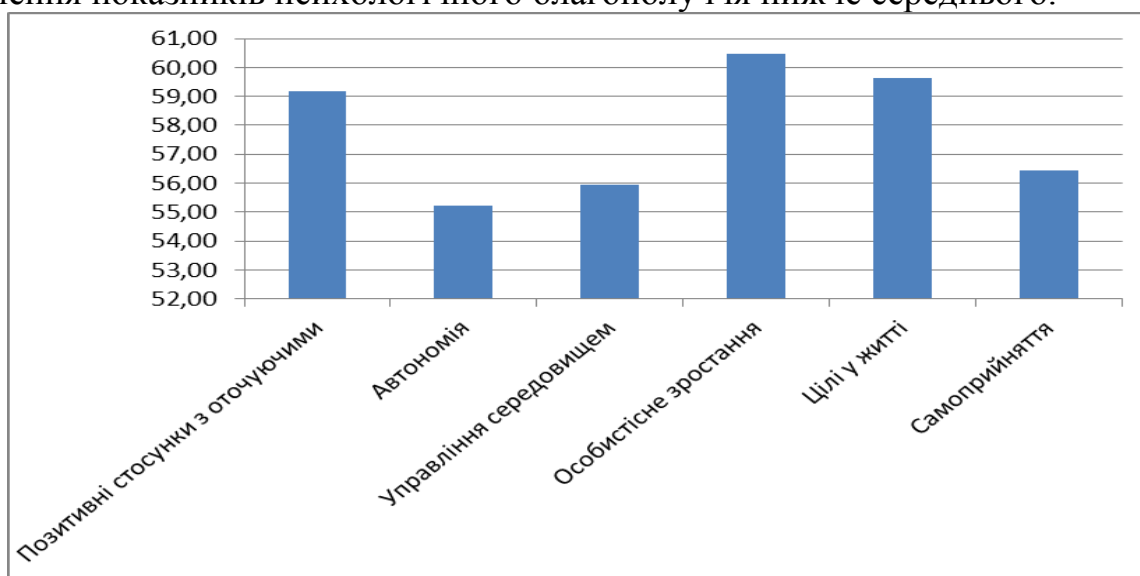

Рис.1. Показники психологічного благополуччя студентів

Результати кореляційного аналізу свідчать про те, що показники психологічного благополуччя пов'язані із показниками смисложиттєвих орієнтацій (цілі у житті, процес життя, результативність життя) і, особливо, із життєстійкістю особистості.

Вираженість компонентів життєстійкості, як зазначає С. Мадді, є важливим для збереження здоров'я, оптимального рівня працездатності й активності в стресогенних умовах життя.

Серед досліджуваних значення вище середнього за шкалою «Вовлеченість» мають близько 40 % досліджуваних; за шкалою «Контроль» – 45 %; за шкалою «Прийняття ризику» – 30 %. Враховуючи отримані дані, слід зазначити, що більшість наших досліджуваних, нажаль, не мають переконаності в тому, що можуть отримувати задоволення від власної діяльності та можуть мати відчуття власної безпорадності.

Проте, саме переконання людини в тому, що все що з нею трапляється, сприяє її розвитку за рахунок знань і досвіду, сприяє готовності діяти, навіть

при відсутності гарантій успіху, через активне засвоєння знань з досвіду і подальше їх використання.

Таблиця 1.

Результати кореляційного аналізу показників психологічного благополуччя, смисложиттєвих орієнтацій та життєстійкості

	Позитивні стосунки з оточуючими	Автономія	Управління середовищем	Особистісне зростання	Позитивні стосунки з оточуючими	Самоприйняття
Цілі у житті	,076	,178	,102	,086	,277**	,398**
Процес життя	,308*	,167	,167	,194	,244*	,339**
Результативність життя	,361*	,113	,351*	,165	,362*	,490**
Локус контролю-Я	,141	,127	,007	-,001	,152	,314**
Локус контролю-життя	-,043	-,133	-,126	-,222*	-,130	,083
Загальний показник осмисленості життя	,172	,186	,166	,142	,249*	,420**
Вовлеченність	,306**	,222*	,245*	,201	,244*	,442**
Контроль	,085	,261*	,198	,130	,165	,356**
Прийняття ризику	,311**	,211*	,276**	,423**	,354**	,468**

Отже, наших досліджуваних можна характеризувати в цілому як таких, що мають довірливі взаємини з оточенням, розуміють, що людські взаємини будуються на взаємних вчинках; вони є достатньо самостійними і незалежними, здатними самостійно регулювати власну поведінку; здатні створювати умови і обставини, відповідні для задоволення особистих потреб і досягнення цілей; прогнуть до особистісного зростання; усвідомлюють цілі свого майбутнього. Разом з тим, значна частина досліджуваних не впевнені в своїх можливостях щодо досягнення своїх цілей.

Досить важливим конструктом є особистісна автономія, що полягає у здатності до самовизначення своїх позицій і пов'язана з однією із вищих характеристик особистості – її духовністю. Іншими словами, особистісна автономія розглядається як деякий «внутрішній стержень», інтеріоризована форма зовнішньої регуляції, що стала саморегуляцією і набула якісно іншої форми.

Як бачимо з даних рис.1, автономія особистості має найнижчі значення в структурі психологічного благополуччя. Оскільки поняття особистісної автономії пов'язане з формулюванням «позитивного» образу людини (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000), то її прояви пов'язані з підкресленням аспекту психічного здоров'я і особистісного зростання, отже можуть бути одним із способів опису повноцінної особистості людини, здатної самостійно визначати і регулювати власне життя.

Висновки.

- Значущість досліджуваної проблеми пов'язана з необхідністю соціально-психологічного і економічного осмислення реального стану соціальної

безпеки особистості, оцінки умов її забезпечення, а також аналізу її ролі і місця в процесах зміцнення соціальної безпеки особистості і суспільства в умовах економічної трансформації країни.

- Соціальна безпека особистості – стан, що забезпечує можливість повноцінного розширеного відтворення особистості, розвитку її життєвих сил, трудових і духовних здібностей за рахунок сформованості відповідного рівня особистісного потенціалу і якості соціальних стосунків в суспільстві.

- Під особистісним потенціалом ми розуміємо внутрішній ресурс, накопичений особистістю в результаті осмислення зв'язку свого минулого, теперішнього і майбутнього з точки зору реалізації своїх можливостей і досягнення життєвих перспектив. Тобто, резерв повноцінної реалізації в теперішньому, можливість відтворення і гідного розвитку своїх життєвих сил, трудових і духовних здібностей в майбутньому.

- Забезпечення соціальної безпеки особистості полягає в розв'язанні задачі розширеного відтворення особистісного потенціалу як взаємозв'язаної, взаємообумовленої і взаємозалежної турботи особистості і суспільства в процесі соціалізації і розвитку особистості. Такий підхід дозволяє реалізувати важливу мету - забезпечення реальних можливостей реалізації і розширеного відтворення особистісного потенціалу кожним суб'єктом з користю для себе і суспільства.

- Найважливішою умовою ефективного соціального розвитку суспільства є дотримання принципу активної самореалізації кожним суб'єктом власного соціального потенціалу в інтересах задоволення своїх потреб і запитів суспільства. Соціальна допомога і підтримка з боку держави і суспільства потрібні і виправдані лише постільки, поскільки вони не спонукають до соціальної апатії і споживацтва тих чи інших суб'єктів, а навпаки, стимулюють їх трудову і суспільно-політичну активність, творчу ініціативу.

Список використаних джерел

1. Воронина, А. В. Оценка психологического благополучия школьников в системе профилактической и коррекционной работы психологической службы : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. психол. наук : спец. 05.02.08 / А. В. Воронина. – Томск, 2002. –16 с.
2. Панина, Е. Н. Взаимосвязь суверенности психологического пространства и субъективного благополучия личности / Е. Н. Панина // Вестник Красноярского государственного университета. Серия «Гуманитарные науки». – 2006. – № 3/2. – С.89-91.
3. Фесенко, П. П. Осмысленность жизни и психологическое благополучие личности : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.01. / П. П. Фесенко. – М., 2005. – 16 с.
4. Чиксентмихайи, М. Поток : психология оптимального переживания / М. Чиксентмихайи ; пер. с англ. – М. : Смысл : Альпина нон-фикшн, 2011. – 461 с.
5. Шамионов, Р. М. Психология субъективного благополучия (к разработке интегративной концепции) [Электрон, ресурс] / Р. М. Шамионов. – Режим доступа: <http://www.myword.ru>
6. Deci E. L. The "What" and "Why" of Goal Pursuits : Human Needs and the Self-Determination of Behavior personality / E. Deci, R. Ryan // Psychological Inquiry, 2000. –Vol. 11. – № 4. – P. 227-268.
7. Reis, H. T. Daily well-being : the role of autonomy, competence, and relatedness / H. T. Reis, K. M. Sheldon, S. L. Gable, J. Roscoe // Personality and Social Psychology Bulletin. –2000. – № 26.– P. 419-435.

8. Ryff, C. D. The contours of positive human health / C. D. Ryff, B. Singer // Psychological Inquiry. –1998. –Vol. 9. – P. 719-727.
9. Serdiuk, L. Psychological well-being of future specialists in the integrated educational environment and the factors of its formation / L. Serdiuk // Social welfare : interdisciplinary approach. – 2011. – 1(1). – P. 44-51.

Spsisok vikoristаниh dzherel

1. Voronina, A. V. Ocenka psihologicheskogo blagopoluchija shkol'nikov v sisteme profilakticheskoy i korrekcionnoj raboty psihologicheskoy sluzhby : avtoref. dis. na soisk. nauch. stepeni kand. psihol. nauk : spec. 05.02.08 / A. V. Voronina. – Tomsk, 2002. –16 s.
2. Panina, E. N. Vzaimosvjaz' suverennosti psihologicheskogo prostranstva i sub#ektiv-nogo blagopoluchija lichnosti / E. N. Panina // Vestnik Krasnojarskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija «Gumanitarnye nauki». – 2006. – № 3/2. – S.89-91.
3. Fesenko, P. P. Osmyslennost' zhizni i psihologicheskoe blagopoluchie lichnosti : avtoref. dis. na soiskanie uchen. stepeni kand. psihol. nauk : spec. 19.00.01. / P. P. Fesenko. – M. , 2005. – 16 s.
4. Chiksentmihaji, M. Potok : psihologija optimal'nogo perezhivaniya / M. Chiksentmihaji ; per. s angl. □ M. : Smysl : Al'pina non-fikshn, 2011. □ 461 s.
5. Shamionov, R. M. Psihologija sub#ektivnogo blagopoluchija (k razrabotke integrativnoj koncepcii) [Jelektron, resurs] / R. M. Shamionov. – Rezhim dostupa: <http://www.myword.ru>
6. Deci E. L. The "What" and "Why" of Goal Pursuits : Human Needs and the Self–Determination of Behavior personality / E. Deci, R. Ryan // Psychological Inquiry, 2000. –Vol. 11. – № 4. – P. 227-268.
7. Reis, H. T. Daily well–being : the role of autonomy, competence, and relatedness / H. T. Reis, K. M. Sheldon, S. L. Gable, J. Roscoe // Personality and Social Psychology Bulletin. –2000. – № 26.– P. 419-435.
8. Ryff, C. D. The contours of positive human health / C. D. Ryff, B. Singer // Psychological Inquiry. –1998. –Vol. 9. – P. 719-727.
9. Serdiuk, L. Psychological well-being of future specialists in the integrated educational environment and the factors of its formation / L. Serdiuk // Social welfare : interdisciplinary approach. – 2011. – 1(1). – P. 44-51.

Serdiuk L.Z., Ivannikova G. V. Psychological wel-being as a factor of personal social security. The article discusses the phenomenon of personal psychological well-being as an integral formation that is expressed in a degree of person’s orientation to implementation of the main components of his/her positive functioning, as well as in a degree of actualization of such an orientation that is perceived subjectively as satisfaction with him/herself and his/her life, which, in turn, is a personal internal resource and the most important factor of his/her social security.

Instability and complexity of socio-economic conditions of personal development poses a threat for his/her social security as a prerequisite for full development of his/her vital forces, labour and intellectual abilities, professional and personal self-realization..

Keywords: personal social security, psychological well-being, personal inner resources, personal potential.

УДК 159:301

Спірідонов С.В.

ПСИХОАНАЛІТИЧНІ ТЕОРІЇ ВНУТРІШНІХ КОНФЛІКТІВ

Спірідонов С.В. Психоаналітичні теорії внутрішніх конфліктів. Глибока криза, яку переживає країна, складна соціально-економічна і політична ситуація зумовлюють докорінні перетворення що відбуваються у психічному житті людей, зокрема впливають на виникнення складних протиріч у внутрішньому світі людини. Тому актуальності набуває дослідження проблеми внутрішньо-особистісних конфліктів у психоаналітичних теоріях.